

Fenomen populizma

SANDRA ŠIMUNOVIĆ/PIXSELL

Piše Nataša Vlašić Smrekar
natasavlasic-smrekar@vecernji.net

U Hrvatskoj nismo našli ni lijevi ni desni populizam. Predsjednica, Bandić, Ž. Markić, Petrov pravi populist? Ma ne...

Knjiga 'Dobar, loš ili zao? Populizam u Hrvatskoj' jedinstven je pogled na političke aktere i njihove stilove, na procese kojima svjedočimo ili smo čak njihov dio. Ozbiljno i metodološki inovativno djelo donosi rezultate koji će za mnoge biti iznenađujući i koji će otvarati prostor za nova istraživanja, ali i polemike

J

esu li Milan Bandić, Kolinda Grabar-Kitarović i Božo Petrov, kao što se uobičajeno misli, doista populist? Odgovara li udruga Željke Markić definiciji desnog populizma? Kakvom bi se na testu populizma pokazala politika Franje Tuđmana? Postoji li kod nas lijeva populistička opcija?

Politološka tematiziranja populizma u Hrvatskoj vrlo su rijetka, a empirijskih istraživanja populizma kao političkog fenomena gotovo da nema. Stoga je vrednija knjiga "Dobar, loš ili zao? Populizam u Hrvatskoj" koju su u izdanju zagrebačke nakladničke kuće Tim press netom objavili Marijana Grbeša i Berto Šalaj, profesori zagrebačkog Fakulteta političkih znanosti. Njihova knjiga nudi jedinstven pregled najvažnijih uvida iz literature o populizmu, ali i ozbiljno i metodološki inovativno istraživanje populizma u Hrvatskoj. Autori su istraživali najvažnije političke aktere od 2009. do 2013., predsjedničku kampanju 2014./15. te diskurs Mosta na parlamentarnim

izborima 2015. Profesori Grbeša i Šalaj po pitanju definicije populizma vrlo su precizni; razvili su posebno istraživačko oruđe, inkluzivan pristup ovom političkom fenomenu uz pomoć kojeg razlikuju populizam kao politički stil od populizma kao ideologije. Pozivajući se na najutjecajnije istraživače populizma, oni populizam smatraju ideologijom jedino u slučaju kad se političar istodobno i poziva na narod i iskazuje općeniti antielitizam. Neki su rezultati istraživanja očekivani, primjerice nije iznenađujuće da se Željko Kerum pokazao jakim populistom, ali neki su neočekivani. – U Hrvatskoj nismo našli desni populizam. To nas je iznenadilo s

obzirom na okruženje i trend u Europi u kojoj je desni populizam dominantan – kaže Marijana Grbeša. Pravo je pitanje kako to tumačiti, pogotovo s obzirom na našu traumatičnu povijest i problematičan odnos dijela političke zajednice prema manjinama.

Nema općeg antielitizma

– Vrlo je zanimljivo i s obzirom na to da smo nedavno ušli u EU i da smo dio istraživanja radili u trenutku kad se u Hrvatskoj događala izbjeglička kriza. Sve su to potencijalni okidači za pojavu desnog populizma, ali mi ga nismo detektirali. Uočili smo neke elemente koji se prije mogu kvalificirati kao nacionalizam nego

populizam – dodaje Grbeša. Profesor Šalaj ističe kako tezu da je u hrvatskoj politici nacionalizam prisutniji od populizma tek treba potvrditi ili opovrgnuti. – Na predsjedničkim izborima detektirali smo kod Milana Kujundžića, koji je tada imao drugačiji diskurs i retoriku nego što ima danas kao ministar zdravstva, nešto što smo okvirno nazvali nacional-populizmom. On je artikulirao ideju "mi – hrvatski narod", "ja i hrvatski narod", to je stalno isticao. U drugim slučajevima, kod nekih za koje smo mislili da bi mogli biti predstavnici desnog populizma, primjerice kod Ruže Tomašić, nismo ga našli, ali smo naznačili prostore budućih istraživanja. Bilo

Marijana Grbeša i Berto Šalaj autori velikog istraživačkog pothvata, jedinstvenog kod nas

bi zanimljivo ispitati u kojoj je mjeri eklektična politička ideologija predsjednika Tuđmana kombinacija nacionalizma i populizma, a meni bi osobno bilo zanimljivo istraživati kampanju gospodina Mesića na izborima 2000. kad je kao autsajder išao protiv etabliranih političkih opcija – naglašava Šalaj. Nove konzervativne udruge, među kojima je najpoznatija U ime obitelji Željke Markić, autori nisu istraživali, ali ih odbijaju olako svrstati u desni populizam.

– Vjerujem da je opći dojam da je riječ o populistima, baš na temelju isključivosti, identificiranja seksualnih, etničkih i drugih manjina kao “opasnih drugih”. Zbog toga je vrlo lako zaključiti

da je riječ o populistima, ali kod njih bi bilo prilično teško utvrditi opći antielitizam. Njihov je prijelaz usmjeren prema dijelu političkih elita, a puno manje prema svim političkim elitama. Međutim, pitanje je kojim li se medutim udruge nazvati populistima. One vrlo vjerojatno spadaju u spektar nacionalističke ili možda još radikalnije retorike – kaže profesorica Grbeša.

– Razumijevanje naroda kod tih pokreta nije tako široko i uključivo – dodaje Šalaj.

– Oni govore o radanju novog suverenističkog hrvatskog pokreta, o Hrvatima, o katolicima, njihov pojam naroda i građana nije toliko uključiv kao kod klasičnih populi-

‘Pokušali smo napraviti razliku između mainstream političara koji se koriste populističkim stilom, a to su i Obama i Bush i Blair, i populizma kao ideologije’

sta – objašnjava on dodajući kako bi bilo bi vrlo zanimljivo istraživati diskurs pokreta koji je pokrenuo referendum protiv monetizacije autocesta.

– Taj je pokret za svoju glavnu poruku imao “Ne damo naše”, bio je uključiviji pokret, jer su se u njega, uz sindikate i tzv. lijeve udruge, uključile i tzv. desne udruge, braniteljske organizacije, pa čak i Željka Markić. Taj bi pokret više odgovarao definiciji populizma – ističe. Zagrebačkoga gradonačelnika Milana Bandića obično se smatra populistom, ali je li on to doista? Profesorica Grbeša objašnjava kako jedna od najčešćih zabuna u razumijevanju populizma proizlazi iz toga što se mainstream političari vrlo često koriste populističkim figurama i nekim elementima populističkog diskursa.

– Mi smo pokušali napraviti razliku između mainstream političara koji se koriste populističkim stilom, a u takve možete uključiti čak i političare poput Obame, Busha, Blaira, i populizma kao ideologije. I došli smo do toga da je Milan Bandić slabi populist, odnosno da je on prožet populističkim stilom od glave do pete u dimenziji snažne identifikacije s narodom, ali njegov općeniti antielitizam nije izražen. U njegovom diskursu nema ni “opasnih drugih”. Zbog toga je on više populist po stilu nego po ideologiji – kaže Grbeša. Šalaj dodaje kako ne treba zaboraviti da je Bandić dugo bio dio etablirane političke elite, od Saveza komunista preko SDP-a te da se tek 2009. izlaskom iz SDP-a uspješno predstavio kao autsajder.

– On se intenzivno koristi figurama koje odražavaju populistički politički stil, često govori o svom psu Rudiju i takve stvari. Dakle, pokušava se približiti građanima, ali zanimljivo je kako on vidi da bi politika trebala funkcionirati: s jedne strane stalno govori “moji sugrađani i ja”, a s druge strane ima izjave tipa “jedino pravo koje građani imaju u politici je da svake četiri godine izađu na izbore”. Bandić se intenzivno koristi populističkim stilom, ali ne bi da mu se “njegov sugrađani” previše miješaju u posao – ističe M. Grbeša. Kad je riječ o istraživanju političkog nastupa Kolinde Grabar-Kitarović, autori upozoravaju da je populizam dinamična pojava, pa netko tko je bio populist može promijeniti svoju poziciju i postati mainstream političar kao što je to napravio Milan Kujundžić, koji je prepoznat kao populist, no poslije je postao ministar u mainstream stranci.

– Kolinda Grabar-Kitarović uključena je u naše istraživanje u tijeku predsjedničke kampanje i u tom je trenutku njezina pozicija bila najviše mainstream od svih istraživanih kandidata – ističe Grbeša dodajući kako postavlja da bi sada njezina pozicija uključivala puno više elemenata populističkog stila iako predsjednica ni sada ne ulazi u sferu pravog populizma jer kod nje nema antielitističkog diskursa.

– Neki su analitičari i novinari proglašavali Kolindu Grabar-Kitarović populisticom zato što je rekla da će se preseliti s Pantovčaka pa to nije napravila ili zato što je rekla da će od Hrvatske napraviti prosperitetnu državu, a mi znamo da ona nema ovlasti za to. Međutim, to su davanja lažnih obećanja kojima se koriste gotovo svi političari. Njezin diskurs u kampanji bio je najviše mainstream. Ona se tu jasno pokazala: ja sam dio demokršćanske, narodnjačke opcije, kritiziram SDP i aktualnog predsjednika Josipovića, i želim povratak suverenosti, onoga što su upropastili – ne sve elite – nego prije svega SDP, Zoran Milanović i Ivo Josipović. To je bila njezina kampanja koja nije imala obilježja populizma – upozorava M. Grbeša.

‘HDZ i SDP uništili državu’

Knjiga “Dobar, loš ili zao? Populizam u Hrvatskoj” krije još jedno iznenađenje. Suprotno slici kakva o njemu postoji u javnosti, bivši predsjednik Ivo Josipović, klasični mainstream političar i pripadnik društvene elite, pokazao je neke osobine populiste. Pri tome treba uzeti u obzir da je Josipović istraživao u obje predsjedničke kampanje, kad je njegova retorika bila marketinški uvjetovana, što dijelom može objasniti intenzivniju prisutnost nekih elemenata populističkog diskursa u njegovoj retorici.

– Josipović je u predsjedničkoj kampanji 2014./2015. krenuo putem ozbiljne kritike svih elita, što se može objasniti izbornom strategijom, pogotovo u trenutku kad je njegov tim shvatio da kampanja ne ide u dobrom smjeru – objašnjava Grbeša dodajući kako se to na strategiju pokazuje.

– U drugom krugu izbora 2014./2015. Josipović govori o tome da su HDZ i SDP uništili državu, pri čemu svatko ima svoj dio odgovornosti, HDZ više jer je dulje bio na vlasti. Što se gleda u današnje perspektive, to su iznenađujuće izjave kandidata SDP-a, ali on je očito zaključio da je njegova slaba točka u kampanji

Nastavak na 10. stranici

Fenomen populizma

Veliko istraživanje

U izdanju Tim pressa objavili su ga Marijana Grbeša i Berto Šalaj, profesori zagrebačkog Fakulteta političkih znanosti

Liberalne bi demokracije populizam trebale shvatiti kao upozorenje, kao znak da s njima nešto nije u redu i da se hitno trebaju uhvatiti u koštac s nezadovoljstvom građana

MARIJANA GRBEŠA

Kod nas još nije uspio uzdrmati političku scenu na način na koji je to učinio u nekim drugim državama, Grčkoj ili Češkoj gdje je na vlasti centristički populist, Italiji, Poljskoj. U RH ideje još nije jasno artikulirao

BERTO ŠALAJ

Za demokratizaciju demokracije može biti dobar, ali lako sklizne u totalitarizam i autoritarnost

povezivanje s Vladom Zorana Milanovića i sa SDP-om – kaže Šalaj objašnjavajući da se ta strategija nije pokazala uspješnom jer on iz te perspektive ne može biti uvjerljiv kao Ivan Sinčić.

– Sinčić može biti uvjerljiv kad kaže “ali, ljudi, ja se zapravo nisam htio baviti politikom, no na žalost se moram time baviti jer su SDP i HDZ uništili državu”, dok Josipović ne može biti uvjerljiv na taj način – dodaje Šalaj. Ako je istraživanjem predsjedničke kampanje Kujundžić detektiran kao nacionalpopulist, znači li to da je Sinčić lijevi populist?

– Da, to je uvid na temelju naše analize, ali bi ga, naravno, trebalo dalje istraživati – kaže Šalaj.

– Na predsjedničkim izborima pokazalo se da Kujundžić artikulira ideju naroda temeljno kroz ideju nacije. U tom diskursu nije bilo toliko “opasnih drugih” da bi ga mogli označiti desnim populizmom pa smo ga okvirno nazvali nacionalpopulizmom. Sinčićeva

pozicija u našem istraživanju je ustanovljena kao svojevrsni socijalni populizam koji bi se mogao uvjetno nazvati lijevi populizam, ali sjetimo se da Sinčić i Živi zid ni danas ne žele odgovarati eksplicitno na ideološka svjetonazorska pitanja i mi možemo samo pretpostavljati što oni misle o tome – kaže Šalaj podsjećajući da je Sinčić u toj kampanji kao “opasne druge” navodio ekonomske i financijske elite, čime se koriste latinoamerički populisti, Tsipras u Grčkoj i Iglesias u Španjolskoj. Znači, uz sve političke elite koje su loše i ko-

rumpirane, imamo i tu poslovnu elitu koja je, Sinčić to eksplicitno govori, uništila Hrvatsku.

Njihova koncepcija naroda

– On naglašava socijalna pitanja i nejednakosti i zato smo ga označili kao socijalnog populista – ističe Šalaj objašnjavajući kako Sinčić i Dragutin Lesar jesu najbliže definiciji lijevih populista, ali da to treba shvatiti s ograndom.

– Da dobijemo potpuniju sliku, bilo bi važno analizirati diskurs Ivana Pernara pa i Branimira Bunjca. Upravo je njih premijer

Plenković označio kao glavne populiste, ali trebalo bi vidjeti idu li oni u smjeru lijevog populizma, jer se i dalje odbijaju izjasniti u vezi s nizom svjetonazorskih pitanja, s čime neki drugi lijevi populisti, Tsipras ili Iglesias, nemaju problema. Njihova koncepcija naroda je vrlo inkluzivna, i religijske i etničke i sve druge manjine dio su naroda, oni su isključivo protiv političkih i financijskih elita. Nisam siguran da Sinčić i Pernar imaju tako uključivo razumijevanje naroda – kaže Šalaj, a njegova kolegica dodaje kako bi bilo zanimljivo

vidjeti stav birača Živog zida u vezi s Istanbulskom konvencijom, koji je podijeljen, što potpuno odstupa od percepcije “zidaša” kao lijevih populista. Ipak, možda najveće iznenađenje ovog istraživanja određenje je Mosta kao slabe populističke stranke.

– Pokazalo se da je Most populistička stranka, ali ne onoliko koliko se uobičajeno misli. I mi smo se iznenadili – potvrđuje profesorica Grbeša te dodaje kako su na temelju istraživanja i rezultata Most smjestili u kategoriju “antiestablišment reformska strani-

IVAN VILIBOR SINČIĆ

A svjetonazorska pitanja?

Naglašava socijalna pitanja i nejednakosti i zato smo ga označili kao socijalnog populista, ali ni on ni Živi zid ni danas ne žele odgovarati eksplicitno na ideološka svjetonazorska pitanja i samo pretpostavljamo što o tome misle

IVO JOSIPOVIĆ

Neuvjerljiv kritičar elita

U predsjedničkoj kampanji 2014./2015. krenuo je putem ozbiljne kritike svih elita, ali ta se strategija, očito uvjetovana kretanjima u kampanji, nije pokazala uspješnom jer on iz te perspektive ne može biti uvjerljiv

KOLINDA GRABAR-KITAROVIĆ

Drugo je davanje lažnih obećanja

Njezina kampanja nije bila populistička, nego je davala lažna obećanja, a to rade gotovo svi političari. Ona se tu jasno pokazala: ja sam dio demokršćanske, narodnjačke opcije, kritiziram ne sve elite – nego prije svega SDP

MILAN BANDIĆ

Ne bi sugrađane previše blizu

On se intenzivno koristi figurama koje odražavaju populistički politički stil, često govori o svom psu Rudiju. Dakle, pokušava se približiti građanima, ali ne bi da mu se “njegovi sugrađani” previše miješaju u posao

BOŽO PETROV

Uvrnute ideje Mosta

U jednom intervjuu 12 puta spominje reforme koje će provesti, koje ostaju prazni označitelji jer mi ne znamo i dalje koje su to reforme. Kritiziraju i izražavaju prijezir prema HDZ-u i SDP-u, ali i zazivaju koaliciju s njima

PATRIK MACEK/PIXSELL

IVO ČAGALI/PIXSELL

MILAN KUJUNDŽIĆ

Okvirni nacionalpopulist

Na predsjedničkim izborima pokazalo se da Kujundžić artikulira ideju naroda kroz ideju nacije. U tom diskursu nije bilo toliko “opasnih drugih” da bi ga mogli označiti desnim populizmom pa smo ga okvirno nazvali nacionalpopulizmom

PETAR GLEBOV/PIXSELL

TOMISLAV MILETIĆ/PIXSELL

BORIS ŠČITAR

HRVOJE JELEVIĆ/PIXSELL

ka” jer se dobro uklapa u nju.

– Most se poziva na narod puno manje nego neki populisti po stilu poput Milana Bandića, da i ne govorim o pravim populistima. Znači, mostovci su za narod, ali ne tako intenzivno. Očekivali smo da ćemo kod njih pronaći neke elemente desnog populizma, međutim, u njihovoj ćete retorici vrlo rijetko naći Hrvate, hrvatske građane i slično, puno češće ćete naći građane kao centrističku poziciju. Njihov je antielitizam jak, i kod njih nema “opasnih drugih” – kaže profesorica dodajući da su kod Mosta vrlo interesantni “prazni označitelji”, to jest priča o reformama kao praznom skupu, dakle pojmu u koji svatko može upisati što hoće, koji ne znači ništa, a može značiti sve.

– Oni su vrlo intenzivni nositelji priče o reformama i na temelju svih tih faktora naš je zaključak da se njih može kvalificirati kao slabe populiste, centriste, koje je zbog zazivanja reformi i antiestablišment pozicije puno bolje svrstati u grupaciju antiestablišmentskih reformskih stranaka – kaže Grbeša. Šalaj objašnjava da takve stranke vode izraženu antiestablišment kritiku političkih elita koje su prethodno obnašale vlast, dakle ne svih, nego one koje su bile na vlasti, da inzistiraju na provođenju reformi i imaju novi tip političke organizacije, a kad znamo kako je Most nastao i kako funkcionira, prema sva tri obilježja može se klasificirati kao antiestablišmentska reformska stranka.

– Oni su prije svega kritizirali HDZ i SDP, a čak su i neke otpadnike iz HDZ-a privukli u svoje redove, sjetimo se Drage Prgomete. Drugo, inzistirali su na reformama. Mi pokazujemo kako Božo Petrov u jednom intervjuu 12 puta spominje reforme koje će provesti, koje ostaju prazni označitelji jer mi ne znamo i dalje koje su to reforme. Most je rubni slučaj između antiestablišment pozicije i slabog, centrističkog populizma, po čemu nisu unikatni u Europi. Emmanuel Macron, koji je od otpadnika najvažnijih političkih stranaka i dijela novih ljudi stvorio svoj politički pokret inzistirajući na reformama i na novoj političkoj organizaciji, isto se tako može svrstati u tu skupinu – kaže Šalaj. Što se događa s populistima kad osvoje vlast?

– Most je pokušao biti opozicija na vlasti i 2015. i 2016. Pokazalo se da to ne ide tako, ali to je opcija, druga je da iznevjerite populističke ideje što se dogodilo Tsiprasu i Syrizi u Grčkoj i treća je da po-

pulističke ideje pokušate provesti u djelo, kao što je napravio Chavez u Venezueli – kaže Šalaj.

– Ono po čemu Most jest drugačiji simultana je kritika i prijezir prema establišmentu, konkretno prema HDZ-u i SDP-u, uz istovremeno zazivanje koalicije s tim istim strankama, odnosno zazivanje nekakve tripartitne Vlade, što je najčudnija i najjuvrunutija ideja Mosta – kaže Grbeša. Njezin kolega Šalaj to smatra zaista zanimljivim. – Božo Petrov govori kako nema razlike između HDZ-a i SDP-a, da je to jedna stranka. Ni to nije novo. Marine Le Pen u Francuskoj isto tako povezuje najvažnije francuske stranke, ali Most vrlo brzo nakon toga dolazi do teze da jedino tripartitna koalicija može izvući zemlju – kaže on dodajući kako se jednim dijelom to moglo tumačiti kao želja za vlašću, ali i kao izraz nesnalaženja u trenutku kad je Most dobio više mandata nego što je očekivao.

Pri dnu Europe

Autori ističu da je Hrvatska, kad se pogleda snaga populističkih aktera u drugim europskim državama, daleko od toga da je zahvaćena populističkim požarom. Hrvatska je po snazi populista pri dnu europskih država.

– Populizam još nije uzdrmao hrvatsku političku scenu onako kako je to učinio u nekim drugim državama, Grčkoj, ili Češkoj gdje je na vlasti centristički populist, Italiji, Poljskoj itd. Populisti u Hrvatskoj još nisu uspjeli jasno artikulirati ideje i postići da jedna opcija privuče veliki postotak glasova građana, čime bi ugrozila naš stranački duopol – kaže Šalaj.

Na kraju; je li populizam dobar, loš ili zao? Ugrožava li populizam liberalnu demokraciju ili je njezin korektiv?

– Liberalne bi demokracije trebale razumjeti populizam kao znak upozorenja da s njima nešto nije u redu i da se hitno trebaju uhvatiti u koštac s nezadovoljstvom građana. U tom smislu populizam kao poticaj za demokratiziranje demokracije može biti dobar, no on ima i svojih loših elemenata, a u trenucima kad prelazi u autoritarne i totalitarne varijante je i zao – definira Marijana Grbeša. ●

Most se poziva na narod puno manje nego Bandić. Znači mostovci su za narod, ali ne tako intenzivno, u njihovoj ćete retorici vrlo rijetko naći Hrvate, hrvatske građane